

Den danske magtudredning – maveplasker i en osteklokke?

D. 30.10.2003 udkom slutrapporten fra den danske magtudredning, *Magt og demokrati i Danmark* (i det følgende: "Slutrapport"). Forfatterne til bogen er magtudredningens ledelsesgruppe, statskundskabsprofessorerne Lise Tøgeby, Jørgen Goul Andersen, Peter Munk Christiansen og Torben Beck Jørgensen samt historikeren Signild Vallgård. Udredningen blev sat i gang af Folketinget i 1997, fik en bevilling på 50 mill. kr. og har siden udsendt 60-70 rapporter og bøger med i alt ca. 150 forfattere, foruden et antal tidsskriftsartikler mv. med relation til udredningen; endnu en snes stykker skulle være på vej. Det er alle disse kortlægninger og analyser, hvoraf forskningsledelsen selv har lavet en god andel, der (i udvalg) danner grundlag for slutrapporten og dens konklusioner.

Der er tale om enestående gunstige muligheder for at demonstrere samfundsforskningens potentialer: opbakning og bevågenhed fra Folketinget, regering og de øverste forskningspolitiske organer og desuden fri råderet over en særbevilling på 50 mill. kr. Overdragelsen af resultaterne til Folketinget foregik da også under pompøse former ved en konference i Landstingssalen på Christiansborg. Pressemeddelelsen, udformet

med hjælp fra et professionel PR-rådgivningsfirma, beskrev under overskriften: "Magten – den har jeg" resultaterne således:

Forskningsprojektet Magtudredningen tager luften ud af myter om folkestyrets krise og befolkningens afmagt. Det danske folkestyre er overraskende sundt, lyder det i slutrapporten, som i dag bliver overdraget til Folketinget.

En engageret og handlekraftig befolkning med tillid til myndighederne og tro på, at den kan gøre en forskel. Et politisk system, der har tilpasset sig nye vilkår og er kommet i øjenhøjde med borgerne. Et Folketing, der står styrket over for regering og administration. Partier, der har fundet en ny balance med færre medlemmer.

Sådan er det danske folkestyre anno 2003 ifølge Magtudredningen, der i dag afslutter danmarkshistoriens største samfundsvidenskabelige forskningsprojekt: *En analyse af Magt og demokrati i Danmark*.

Magten er i sikre hænder ...

5. marts 2004 udkom en anden bog om magtudredningen: *magt.dk. Kritik af magtudredningen*, redigeret af Jørgen Ollgaard og Mogens Ove Madsen (i det følgende: "magt.dk"). Bogen formulerer over 267 sider i 15 bidrag fra nuværende og tidligere folketingsmedlemmer, forskere, journalister og samfundsdebattører en både karsk og barsk kritik af magtudredningens hovedresultater og afdækker desuden på en nærgående måde spillet bag projektets tilblivelse, styring og organisering.

Hans Engell er en af forfatterne til bogen, idet han som folketingsmedlem var med til at beslutte at sætte magtudredningen i gang. Gloserne "maveplasker" og "osteklokke" er hans, og de sammenfatter ganske rammende nogle af de pointer, der genfindes i mange af bogens indlæg; kritikere siger desuden, at magtudredningen tegner et alt for ukritisk skønmaleri, og at væsentlige forhold af betydning for magtens og demokratiets tilstand og praksis slet ikke er belyst, eller belyst for overfladisk. Hans Engell siger også, at "magtudredningen ikke har sat sig spor", at "nyhedsværdien har været næsten lig nul", og at "aldrig har afstanden mellem forskere og politikere været større" (magt.dk: 238ff).

Det er stærke ord, men de falder tråd med det meste af den debat og kritik, der sporadisk har været i medierne, og man kan ikke undgå at ofre et par ord på den modtagelse, magtudredningen hidtil har fået. Faktisk har debatten været meget sporadisk, og det lidt der har været, har overvejende været kritisk. Det springer desuden i øjnene, at det kun er få politikere, der har ytret sig, og at ingen har gjort det ud fra et engagement i politisk handlingsrelevante temaer vedrørende muligheder for udvikling af demokratiet eller trimning af magten, som de har fået øje på ud fra læsning af magtudredningen. Det er samtidig iøjnefaldende, at det

er ret få af bidragyderne i debatten, i medierne såvel som i *magt.dk*, der kommer fra politologiske miljøer, eller samfundsvidenskabelige miljøer i det hele taget, og faktisk er det min fornemmelse ved samtaler med kolleger, at der ikke er ret mange samfundsforskere, der har læst publikationer fra magtudredningen. Og hvad værre er, jeg har i flere tilfælde mødt det synspunkt fra kolleger, at de nok har læst noget og har kritiske synspunkter, men af forskellige grunde afstår fra at ytre sig.

Jeg vil starte med en generel konklusion, da det med foreliggende baggrund falder mest naturligt: Som det vil fremgå, er jeg i vid udstrækning enig i de anførte stærkt kritiske vurderinger, og de falder meget sammen med, hvad jeg selv allerede har formuleret andetsteds (Andersen 2004). Men jeg skal også pointere, at konklusionen primært gælder *Slutrapporten* og dens centrale kilder, betragtet som magtudredning. Der foreligger mange interessante skrifter, der som almindelig forskningsformidling er værdifulde (om end det af og til kan være svært at se, hvad de har at gøre med magt og demokrati - udredningens formål). Jeg vil omtale hovedindvendingerne, belagt med nogle eksempler, men først vil jeg give en kort karakteristik af *Slutrapporten* og dens grundlag i udredningerne bag ved.

Magtudredningens problem- perspektiv og hovedkonklusioner

Slutrapporten indleder med korte redegørelser for kendte begreber om magt, demokratiske idealer, stat, nationalstat og overordnede samfundsændringer. Det centrale i demokratiforståelsen er politiske retfigheder, fri meningsdannelse, deltagelse og effektiv og ansvarlig styring samt hensyn til fællesskabet (*Slutrapport*: 18). Derefter præsenteres i tre kapitler kortlægninger af borgerdeltagelse, fulgt af ni kapitler om det politiske systems institu-

tioner og organisationer samt deres indbyrdes relationer. Derefter følger fem kapitler om "Danmark i en globaliseret verden", om økonomisk globalisering, EU, den offentlige sektors internationalisering, indvandring og om "danske værdier". Det hele summeres op i kapitel 21.

Udredningens perspektiv er i hovedsagen politologisk, og forskningsledelsen, som selv har disponeret over mere end halvdelen af de 50 mill., er jo også snævert politologisk domineret, ligesom størsteparten af de resterende bevillinger er gået til politologer. Slutrapporten er følgelig vejledt af en traditionel politisk systemmodel med nationalstaten i centrum, reguleret af en styringskæde, der ideelt set går fra borgerne og græsrodderne, over parlament til det udøvende led, regering og forvaltning, i samspil med domstole, medier osv., alt set i en international omverden. Fokus er sat på at undersøge om styringskæden fungerer, og her viser det sig, at der stort set ikke noget at være bekymret over. Borgeraktiviteten er fin, "Folketingets magt er styrket snarere end svækket" (Slutrapport: 402), der er styr på økonomien, både centralt og i kommunerne, hverken pressen, erhvervsvirksomheder eller interesseorganisationer udgør nogen trussel for Folketinget, og det konstateres, at den politiske integration af etniske minoriteter "i mange henseender er en succeshistorie" (Slutrapport: 348). De få lidt alvorligere problemer, der påpeges, er et demokratisk underskud i EU og for store begrænsninger af offentlighed i forvaltningen (sidstnævnte konklusion baseret på en af de få mere kritiske udredninger, Knudsen 2003).

Er konklusionerne velbegrundede?

Lars Goldschmidt har inderligt ret, når han siger, at "den første læsning af en sådan konklusion nærer den nationalt

selvglade svinehund" (magt.dk: 79); men risikoen for en sådan kedelig effekt skal selvfølgelig i sig selv ikke afholde udrederne fra at rapportere de gode nyheder. Eller skal den? Skulle udrederne måske med lys og lygte have ledt efter problemer med demokratiet og magten, hvor der næsten ingen var at få øje på? Spørgsmålene åbner blikket til centrale dilemmaer for samfundsvidenskaberne i deres dobbeltrolle som kritiske iagttagere og engagerede deltagere, dilemmaer som i høj grad eksponeres med magtudredningen, og som sagtens kunne være emnet for mindst en artikel (det berøres i Erik Christensens og Lars Hammerhøjs artikler i *magt.dk*). Kort fortalt er mit synspunkt, at en magtudredning, der er bestilt og betalt af magthaverne, ikke må kunne mistænkes for at ville behage magthaverne; tværtimod har den en særlig forpligtelse til at lede efter det, som magten selv er blind for eller nødigst vil have frem, og at bidrage til at skærpe både befolkningens, pressens og politikernes kritiske og diagnosticerende sansesudstyr.

Men jeg vælger at lade dette ligge for i stedet at se på, om konklusionerne nu også er velbegrundede. Det mener jeg faktisk ofte kan anfægtes, og ydermere mener jeg rent ud sagt, at Slutrapporten som helhed ideologisk anlægger magtens og de veletableredes perspektiv og legitimerer deres praksis og interesser. "Magten er i sikre hænder". Min argumentation kan her selvsagt kun få form af en *omtale* af forskellige argumenter, og den er ment som en opfordring til selv at gå i gang med læsning og vurdering (herunder også af bogen *magt.dk*).

Betragtet med politologiens normalvidenskabelige briller er et usædvanligt træk ved *Slutrapporten* (og flere af udredningens tekster i øvrigt) de mange eksplícit udtalte normative vurderinger. Selve konklusionerne er jo udpræget norma-

tive, og det skal de også være, og hen gennem udredninger og kortlægninger tages der ofte stilling til, om en observation vedrørende demokratiets tilstand er et sundheds- eller sygdomstegn, og om en magtmanifestation er legitim eller illegitim (selve denne terminologi anvendes dog sjældent). Hermed synliggøres en ekstra ekspliciterings- og begrundelsesbyrde, som i virkeligheden (næsten) altid er til stede i samfundsforskning, men som sjældent tages op, fordi de normative vurderinger er skjult. Den er også kun i meget beskedent omfang taget op i Slutrapporten.

Det eksplicit normative perspektiv indebærer, at diskussioner af resultaterne kan dreje sig om i hvert fald tre typer af spørgsmål: 1) de anvendte normative kriterier og 2) beskrivelser og forklaringer af de faktiske forhold, herunder om relevante forhold er med og 3) om holdbarheden af vurderinger af faktiske forhold ud fra normative kriterier.

Denne simple og grove opdeling er selvfølgelig i sig selv diskutabel, men alligevel nyttig, og man kan let finde eksempler på alle tre typer. Udrednerne skal ikke bebrejdes, at de er normative, men der gøres alt for lidt ud af at ekspliciterer og begrunde de underliggende kriterier. *Slutrapporten* indeholder ganske vist korte redegørelser for demokratiidealer (Slutrapport: 16-19; andre normative diskussioner findes i Eriksen 1999 og Christiansen mfl. 2003), men de forbliver alt for tynde og generelle til at kunne anvendes i specifikke diagnosticeringer. Udredningen har stor set negligeret de filosofisk orienterede diskussioner, som er foregået de seneste to-tre årtier (og de klassiske med for den sags skyld) om forholdet mellem stat, demokrati, civilt samfund, ret og rettigheder og transnationale konstellationer.

Tendentiose normative tolkninger af resultater

Jeg tager de tre nævnte typer i omvendt rækkefølge, og eksemplerne i spørgsmål af typen 3) er nok dem man hyppigst får øje på. Et af dem vedrører politisk deltagelse, der har ændret sig dramatisk de seneste årtier. Udrednerne opstiller som et demokratisk ideal "omfattende og lige deltagelse", men er tilbøjelige til kun at behandle deltagelse som et spørgsmål om aktivitets-frekvens, uden at se på arten og kvaliteten af deltagelse. Den meget drastiske tilbagegang i vælgernes partideltagelse slår udrednerne således ret ubekymret hen, hvilket da også får Lars Goldschmidt til at undre sig (magt.dk: 91). Medlemskab i politiske partier er ganske vist faldet fra 27% i 1948 til nu 5%, men allerede forklaringen på denne dramatiske decimering får stemningen til at lette betydeligt, idet den i pagt med tidsånden klares ved brug af den populære, individkultforherligende retorik: folk i informationssamfundet bliver mere "individualiserede og reflektive mennesker", der "ikke har brug for partiorganisationernes trygge rammer", men "ønsker selv at tage stilling" (Slutrapport: 192). Der nævnes ganske vist risiko for visse skadevirkninger, bla. legitimitetsstab og større politisk ulighed, men bekymring er der ikke grund til, da hovedsagen er, at partierne stadig kan rekruttere kandidater til de politiske poster. Efter sin gennemgang konkluderer Goldschmidt, at man ud fra de samme observationer lige så godt kunne have konkluderet, at der er tale om en alvorlig svækkelse af demokratiet (magt.dk: 91), og det giver jeg ham fuldstændig ret i. Grunden er de diffuse, upræcise og rent kvantitativt prægede normative kriterier for demokratisk deltagelse.

Et andet analogt eksempel er fra min egen læsning, nemlig af bogen med titlen *Den danske elite* (Christiansen mfl.

2001). Denne undersøgelse må primært kaldes en statistisk kortlægning af den relativt snævre elite, som personer i formelle toppositioner i forskellige sektorer udgør, i alt godt 1500 personer, og af hvordan den rekrutteres. Der gøres ikke noget forsøg på at afdække elitens magt, og faktisk gøres det ikke helt eksplicit, hvordan kortlægningen tænkes at bidrage til belysning af magtens og demokratiets tilstand. Men det fremgår dog indirekte, idet budskabet er, at rekrutteringen, om end den stadig er skæv, trods alt er blevet mere lige, og at eliten er blevet mere åben og ikke udgør nogen lukket og sammenvævet klub.

I dette tilfælde kan man dog også anfægte selve beskrivelsen, allerede af den grund, at der er tale om et meget spinkelt og usikkert datagrundlag. Til måling af den sociale baggrund bruger man nemlig kun de to variable, 1) om faderen stod i *Blå Bog* og 2) om faderen havde en akademisk uddannelse. Usikkerheden skyldes de ret store andele uoplyst, *Blå Bog*'s usikkerhed, og selve usikkerheden i de tal, der så fremkommer. Mere principielt er det dog, hvordan man skal vurdere tallene i et magt- og demokratiperspektiv: skal man hæfte sig ved en – usikker, og i bedste fald meget beskeden – udjævning, ved den ulighed, der stadig er til stede, eller ved helt andre træk? Udrederne hæfter sig ved det første, men det begrundes slet ikke, og i hvert fald kan man sige, at uligheden i chancer fortsat er så ekstrem stor, at en mulig beskeden udjævn helt fortøner sig. En nyttig oplysning havde været fx en odds ratio, fx chancerne for stige op i eliten for arbejderbørn set i forhold til chancerne for dem, hvis fædre står i *Blå Bog*. Den skal man selv regne ud, men med lidt supplerende oplysninger og hovedregning kommer jeg til noget i retning af *én promise*.

Den sociale ulighed (forstået som resultatlighed) er altså fortsat meget eks-

trem, når vi ser på rekruttering til denne snævre elite, men det kommer overhovedet ikke frem, selvom det forekommer at være en langt mere markant observation, end hvorvidt den har ændret sig en smule. Hvis rekrutteringslighed var det relevante ideal, er vi altså meget langt fra det. Så skulle man nok se hurtigt at få indført sociale kvoteringsordninger til topposterne; men man kan også spørge, om dette ideal er det relevante eller det vigtigste i et demokratiperspektiv; det kunne også være fx eliternes holdninger og værdier, loyalitet eller mangel på samme og kontakt med befolkningen. Men det er ikke undersøgt.

Problemer med beskrivelser og underbelyste områder

Flere indlæg i *magt.dk* anfægter selve gyldigheden af de beskrivelser, *Slutrapporten* lægger frem. Således betvivler Aage Frandsen – ret overbevisende, synes jeg – i sit indlæg påstanden, at folketinget “er styrket snarere end svækket” (*Slutrapporten*: 402). Han hævder, at der tvært imod er tale om en øget magtkoncentration, og peger bla. på finanslovsforhandlingernes betydning, interesseorganisationer og forringet indflydelse for de menige folketingsmedlemmer. Mustafa Husain anfægter udredningens konklusion, at befolkningens holdninger til indvandrere ikke har ændret sig siden 1970, således som standardmetoden i udredningen, befolkningssurveys, synes at vise. Han finder metoden for overfladisk, og kritiserer udredningen for at forbigå de internationale og nationale undersøgelser, der peger i modsat retning (*magt.dk*: 125-32). En grov direkte fordrejning finder man i *Slutrapporten* s. 370, hvor det påstås at den økonomiske ulighed ikke er øget de sidste årtier.

Men så kommer den kritik, der handler om udeladelse af centrale områder. Goldschmidt peger på fraværet af kritisk

analyse af anvendelse af fysisk vold og tvang (magt.dk: 92f), jeg vil selv desuden pege på retspolitik i bredere forstand. Men det, som flest har påtalt, i bogen *magt.dk*, såvel som i den offentlige debat, er det næsten totale fravær af forsøg på afdækning af økonomisk magt og private firmaers magt.

Tre vægtige bidrag i *magt.dk*, af Peter Søndergård, Frank Aaen og Mogens Ove Madsen, behandler dette hul, der er en historie for sig selv, som der desværre ikke er plads til helt at udfolde. Det er en særligt graverende forsømmelighed i betragtning af udviklingen de seneste årtier med stigende markedsdominans og kapitalkoncentration mv. og i betragtning af, at det i forvejen har været så dårligt belyst (jeg har behandlet dette lidt mere udførligt i Andersen 2004).

Forskningsledelsen har indrømmet denne mangel, men bla. undskyldt sig med, at der har været mangel på projekttilbud. Men det kan ikke tages for gode varer i betragtning af de usædvanligt gunstige muligheder, der har været til stede (af Ollgaards interessante udgravninger om projektet fremgår iøvrigt, at Ole Lange og Kurt Jacobsen faktisk bød ind, men trak sig, da de kun blev tilbudt et ringe beløb på kr. 200.000; magt.dk: 29). Blot noget så elementært som en kortlægning af koncentrationstendenser og analyser af nogle udvalgte brancher, fx finans, fødevarer og dagligvarebutikker med hensyn til ejerstruktur, markedspositioner og -strategier og konsekvenser for forbrugere, havde været overkommeligt og meget nyttigt. Forbrugermagt eller -afmagt er faktisk overhovedet ikke berørt. (Dette til forskel fra den norske udredning. Der findes i øvrigt heller ikke engang en opgørelse af udviklingen i formuefordeling).

Manglen sættes i relief af, at flere af de surveys, der indgår, ser ud til blot at være gentagelser af tidligere undersøgel-

ser. Den sættes også i relief af, at de to udredninger af forhold vedrørende indflydelsesforhold i erhvervslivet, der dog findes, udmærker sig ved stort set ikke at omtale firmaernes magt i forhold til politik, ansatte, forbrugere og samfundsliv i øvrigt, andre kvaliteter ufortalt (Thomson mfl. 2002; Schøtt 2003; se her også Søndergaard's vurderinger, magt.dk: s. 146ff).

Uanset manglen på undersøgelser mener udrederne dog åbenbart, at de trods alt alligevel må sige *et eller andet* om erhvervslivets magt. De anfører derfor, som et af de få resultater herom, at der faktisk "også er grænser for de store virksomhedernes politiske indflydelse" (Slutrapport: 209). Jeg vurderer ikke, at dette forskningsresultat er hverken sensationelt nyt eller, at det taget for sit bogstavelige indhold vil stride mod eksisterende empiri endsige fremprovokere forsøg på tilbagevisning. Men at et af de få udsagn om de store virksomheders magt netop skulle have denne ideologiske tendens, er påfaldende, og det er det især, når man ser på virkeligheden bag udsagnet. Så opdager man, at der faktisk er tale om en af udredningens få heroiske satsninger, der må have krævet betydelig intellektuel smidighed og fantasi. Virkeligheden bag udsagnet er nemlig *dansk konkurrencelovgivning*, der, som det er almindeligt kendt og bla. påtalt af OECD, har haltet langt bag efter de fleste andre landes, fx vedr. kontrol med pris aftaler og fusioner (jf. også Aaen, magt.dk:161. *Slutrapporten* bygger på Boje mfl. 2004). Konkurrenceloven fra 1998 var næppe gennemført uden pres fra EU, og ændringen har i øvrigt ikke hindret en række konkurrencebegrænsende fusioner (Jørgensen 2004).

I stedet kunne man have undersøgt et eller flere af den række af konkrete eksempler på virksomheders politiske ageren, på scenen såvel som i kulissen, som

Frank Aaen velinformeret og veloplagt gennemgår (bla. A.P. Møller Gruppen, Carlsberg, TDC; magt.dk: 157-170). Han peger her også på de besynderlige kriterier, udredningen anvender som grundlag for normative vurderinger af grænserne for virksomhedernes legitime magt (jeg vender tilbage til dette). Og Peter Søndergaard giver en veldokumenteret, mere akademisk anlagt kritik af de få udredninger om økonomiske forhold, der trods alt findes i magtudredningen, med en række præcise pointer (magt.dk: 135-156). Også Lundkvists indlæg berører emnet (magt.dk:65-78).

Jeg kan ikke undlade at nævne en anden lige så alvorlig og helt uforståelig udeladelse, nemlig hele det område, der omfatter demokrati i arbejdsliv, virksomhedsdemokrati og økonomisk demokrati. Ud over en kort indledende priming med lidt kitsch fra tidsånden, der lader forstå, at alle industrisamfundets og bureaukратиernes stive og upersonlige hierarkier nu bliver til flade, fleksible netværksorganisationer i informationsfundet, hvis det ikke allerede er sket (Slutrapport: 40), finder man imidlertid ikke omtaler af at dette emne, hverken i *Slutrapporten* eller i andre publikationer (jf. også Øllgaard i magt.dk: 208f; den norske magtudredning har en bog på små 400 sider om emnet; Engelstad mfl. 2003).

Arbejdsliv og arbejdsmarked burde ud fra ethvert perspektiv og under alle omstændigheder være et åbenlyst højt prioriteret problemfelt i en magt- og demokratiudredning. Det vil det altid være, men er så meget mere på grund af de voldsomme skred i magtforhold, institutionelle rammer, markedsforhold, holdninger og politiske prioriteringer. Hvor man før råbte på demokrati, råbes nu på stærke ledere, karriereplanlægning og vinderstrategier. Før forskede man i medarbejderindlydelse, fagforeningsdemo-

krati, OD og sågar medarbejderejede virksomheder, nu er det NPM og HRM, EU og globalisering. Der kunne godt være brugt fx en million på at undersøge dette problemkompleks for at afklare, om netværk, NPM og HRM nu også er så flade og demokratiske, hvordan det står til med fagforeningsdemokrati, hvordan og hvorfor er den politiske dagsorden er ændret osv., og man kunne godt have fundet kompetente forskere (bla. fremgår det af Øllgaards udredning (magt.dk: 30), at flere fra Carma-gruppen i Aalborg ytrede interesse, men blev afvist. Det samme gælder FAOS-gruppen ved KU).

Normative kriterier

Den sidste type af spørgsmål (nummerreret som nr. 1 ovf.) angår valg og begrundelse af normative kriterier og målestokke til vurdering af tingenes tilstand. Selvom udredningen er eksplicit normativ i sigte og resultater, er dette behandlet meget utilstrækkeligt, hvilket sikkert afspejler, at der er en meget svag tradition i dansk politologi for normativ teori, i kraft af positivismens stærke position ved etableringen af faget i Danmark, der tog afsæt i behavioralismens brud med normativ politisk teori og filosofi (politologien er ikke alene om denne skavank). Det lidet, der findes om normative idealer, virker tiltalende, men er simpelthen alt for tyndt, sparsomt og primitivt, og dette bidrager til, at vurderinger ofte kommer til at virke arbitrære, subjektive og postulatoriske. En vurdering af demokratiets tilstand og magtens legitimitet i højt differentierede samfund kræver et langt mere udfoldet og komplekst begrebsapparat, end de ovf. nævnte fem punkter, s. 18 i *Slutrapporten* (lige politiske rettigheder, fri meningsdannelse, omfattende og lige deltagelse og effektiv og ansvarlig styring).

Eksemplerne ovenfor angående eliteundersøgelsen og partimedlemskabet

har allerede illustreret mit argument. Der findes mange flere, hvoraf her kun skal fremdrages et enkelt, nemlig spørgsmålet om de store virksomheders magt.

Peter Munk Christiansen blev interviewet til Berlingske Tidende (2.10.2003) i forbindelse med udsendelse af skriftet *De som meget har ... om store danske virksomheder som politiske aktører* (Christiansen og Nørgaard 2003), og sagde:

Der er ingen grund til at tro, at de 500 største virksomheder har en særstilling. Men de allerstørste virksomheder er meget politisk aktive – de kan det hele. Det er ikke i sig selv et demokratisk problem, men man skal selvfølgelig være opmærksom på, om nogen får mere indflydelse, end hvad rimeligt er“

Han tilføjer så, “at det kun er naturligt, at de store virksomheder har en vis indflydelse“.

Hvad angår særstilling, indrømmes det dog faktisk i selve rapporten med en karakteristisk, forsigtig og høfligt afdæmpet tone, at der “ingen tvivl“ er “om, at de største blandt de store virksomheder har gode chancer for at gøre deres politiske indflydelse gældende“.

Lader vi nu spørgsmålet om “særstilling“ eller ej ligge, og ser på den del af det normative indhold, der vedrører magtens eller indflydelsens legitimitet, hæmmes vi alvorligt derved, at der ingen steder er redegjort for, hvor meget der skal til for, at virksomheders politiske aktivitet bliver et “demokratisk problem“, hvad man skal forstå ved hhv. en “rimelig“ og en “vis indflydelse“, og hvor grænser her går for det “naturlige“.

Der ligger klart en ideologisk legitimerende tendens i udtrykket “at det kun er naturligt ...“, men hvorfor det er “naturligt“, og hvor stor ekstra indflydelse ka-

pitalbesiddelse, omsætning og størrelse berettiger til, og til hvad, er vel nok en diskussion værd. Punkterne i udrederens demokratiideal (jf. ovf.) om “lige politiske rettigheder“ og “omfattende og lige deltagelse“ taler nærmest imod, at virksomheders ejere og ledere skulle have nogen som helst ekstra indflydelse qua disse roller i forhold til alle andre, når de i forvejen har rettigheder som vælgere og borgere. Så enkelt er det jo ikke, men de kriterier er, hvad udredningen stiller til rådighed.

Problemet er åbenlyst politisk og ideologisk ladet, og eksemplet tyder på, at man overhovedet ikke har tænkt igennem, hvad der skal til for at vurdere magtens legitimitet på forskellige områder af samfundslivet. Alligevel fremsætter man vurderinger. Christiansen er dog tilsyneladende selv i vildrede:

Er det ikke blot rimeligt [at de største virksomheder har gode chancer]? De har jo flere ansatte og større betydning for samfundets velstand. Ikke nødvendigvis ... (Christiansen og Nørgaard 2003).

Så følger et besynderligt synspunkt, der sammenligner store og små virksomheder og reelt antyder et ideal om at politisk indflydelse proportionalt med økonomisk volumen; jeg kan ikke se, at det er foreneligt med udredningens fremhævelse af principperne om lige rettigheder og lige deltagelse – men det skal nok heller ikke tages helt alvorligt.

Eksemplet afspejler, at teorier og forskning med normativ orientering om forholdet mellem ejendomsfordeling, økonomisk magt, arbejdsliv og demokrati har været helt forsømt og trænger til at blive taget op ved politologiske fag, og vel nok i det hele taget i dansk samfundsvidenskab.

Jeg skal også nævne et meget centralt

emne, der kalder på teoretisk-normativ gennemlysning, nemlig domstolenes ogede magt, nationalt og internationalt. Aspekter af emnet er med i udredningen (Christensen 2003), men jeg tror, at legitimitetsproblemerne fortjener mere opmærksomhed og vil få stigende betydning.

Afslutning

Det er nødvendigt afslutningsvis at sige, at meget i de magtudredningsskrifter, som jeg har læst, ligner samfundsforskning, som vi (jeg) i øvrigt er vant til at se, og selv laver – hvis vi trækker den normative og ideologiske profil fra. Kritikken er uden tvivl fremkaldt for det første af skepsis overfor netop de tendentiøse og normative vurderinger, som Slutrapporten åbent har fremlagt. For det andet er den selvfølgelig blevet næret af projektets særlige officielle status, dets omfang og emnets vitale betydning for hele samfundet; og for det tredje af de gode erfaringer, der har været fra de norske, især den første, og svenske udredninger. Det har skabt særlige forventninger og i særlig grad eksponeret projektet. Det er klart, at man nu også selvransagende må spørge, om de kritiske og skuffede reaktioner, der er fremkommet, kunne gælde for samfundsforskningen i det hele taget, og om vi er gode nok til at kritisere og korrigere hinanden i samfundsforskningen, og være åbne udadtil. Debatten bør fortsættes.

Litteratur

Andersen, Heine 2004 (under udg.): "Den danske magt- og demokratiudredning". *Politik*, nr. 2.

Boje, Per og Morten Kallestrup 2004: *Marked, erhvervsliv og stat. Udformningen af dansk konkurrencelovgivning og det store erhvervsliv, 1900-2000*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.

Christensen, Jens Peter 2003: *Domstolene – den tredje statsmagt*. Aarhus: Magtudredningen.

Christiansen, Peter Munk; Birgit Møller; Lise Togeby 2001: *Den danske elite*. København: Hans Reitzels Forlag.

Christiansen, Peter Munk og Asbjørn Sonne Nørgaard 2003: *De som meget har ... Store danske virksomheder som politiske aktører*. Aarhus: Magtudredningen.

Engelstad, Frederik; Jørgen Svalund; Inger Marie Hagen og Aagoth Elise Storvik 2003: *Makt og demokrati i arbejdslivet*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Eriksen, Erik Oddvar 1999: *Is Democracy Possible Today*. Aarhus: Magtudredningen.

Jørgensen, Niels 2004: "Et konkurrencemæssigt paradoks". *Samfundskøbenhavn*, nr. 1.

Knudsen, Tim 2003: *Offentlighed i det offentlige. Om historiens magt*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.

Schott, Thomas 2003: *Den økonomiske elites netværk*. Aarhus: Magtudredningen.

Thomsen, Steen; Torben Pedersen og Jesper Strandskov 2002: *Ejerskab og indflydelse i dansk erhvervsliv*. Aarhus: Magtudredningen.

Togeby, Lise; Jørgen Goul Andersen, Peter Munk Christiansen; Torben Beck Jørgensen og Signild Vallgård 2003: *Magt og demokrati i Danmark*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.

Ollgaard, Jørgen og Mogens Ove Madssen (red.) 2004: *magt.dk. Kritik af magtudredningen*. København: Frydenlund.

Osterud, Øyvind; Frederik Engelstad og Per Selle 2003: *Makten og demokratiet*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Heine Andersen

E-mail: heine.andersen@sociology.ku.dk